

EDAT MITJANA I RENAIXEMENT

HENOC AL BRODAT DE LA NOVA CREACIÓ DE GIRONA

RAMON GALDON I GARCIA

Tothom està d'acord a afirmar la presència del Gènesi i del contingut escatològic o apocalíptic a la iconografia del Brodat de Girona. La majoria dels que s'hi han aproximat constaten l'expressió cristiana de la seva iconografia. La fe, l'experiència cristiana, i amb elles l'art cristià, són fonamentades en la vida i l'obra de Jesús-Crist. Per comprendre el seu contingut cal conèixer de la millor manera possible el significat de l'Antic Testament, la Creació, la Pasqua, l'espera escatològica expressada a l'A.T. però des de la comprensió del Nou Testament, l'espera de la Vinguda del Senyor, del Messies i l'entrada al Regne, expressat per Joel 3, 1; Isaïes, 2, 2 i 59, 21 o Ezequiel 36, 24, respecte a la seva Vinguda, per citar alguns passatges de l'A.T., i la seva realització a la història amb l'Encarnació del Verb, i amb l'anunci de la seva Segona Vinguda, profetitzada per Zacaries, per exemple, i als textos escatològics dels evangelis sinòptics o al mateix Apocalipsi, respecte del N. T.

Això comporta tenir molt clar que no es pot parlar del Brodat de la Creació sense tenir una comprensió del tot simbòlic que conté. Quan diem simbòlic, volem dir real, mai ni "figurat" o "figuratiu", ni "al·legòric" o "al·legoria". Per als cristians, el Verb s'ha Encarnat, ha Mort i Ressuscitat. Tot, doncs, és correspon a fets reals i l'art expressa aquesta fe en la historicitat d'aquest fets i dels que se'n deriven.

El fet de parlar només d'una figura, sens dubte important, pressuposa saber què és i què significa el conjunt del Brodat, per a poder interpretar allò que cada part expressa del conjunt i aporta al conjunt. En base a tot això, ara parlarem exclusivament del que és identificat com l'*Annus*, com el "Senyor dels dies".

A la dreta té el riu Gió, Samsó, l'estiu i la tardor. A l'esquerra, l'hivern, la primavera i Abel i, hem de suposar car no ens ha arribat, un altre riu. Tots són situats a la part superior del quadrat que forma la part "externa" del

Brodat. Per a nosaltres, i seguint el contingut escatològic que li atribuïm, el Brodat és quadrat, exactament com la Nova Jerusalem del Llibre de la Revelació. Per tant, ni la seva mida és doble (on l'haurien pogut penjar?), ni podem fer altres reconstruccions "imaginatives". Tenim el que ens n'ha arribat, i per comprendre'l tenim la Revelació i la Tradició cristianes.

En aquesta part superior, a part de les estacions, hi ha dos personatges més, situats a cada extrem de l'Annus: són Samsó i Abel, tots dos prefiguracions del Senyor Jesús-Crist a l'Antic Testament. El riu Gió, a l'extrem dret de l'Annus, dirigint les seves aigües vers el centre del Brodat, és tant una significació del Gió del Gènesi, com del Gió dels "darrers dies", banyant tota la creació amb la Gràcia de Déu, possiblement, amb els altres tres rius.

Així doncs, el personatge central pot ser un personatge de l'A. T. que tingui alguna relació amb la comunitat autora del Brodat, com a cristians que esperen els darrers dies i que els viuen dins el món, per a la litúrgia i/o també per al seu treball. Aquest personatge ha de ser present als darrers dies, al Vuitè Dia, el Dia en què el Déu-Home, Jutge i Advocat dels homes, vindrà a revelar la Veritat del que és la seva Església.

Per la seva posició dins un objecte evidentment litúrgic, explicat i comprès des del N. T. i els Pares de l'Església, per la Tradició cristiana, amb aquestes característiques, només pot ser un d'aquests dos: Henoc o Elies. Però només Henoc és als primers temps del món i, donada la relació d'Henoc amb el temps a la tradició escatològica cristiana, és a ell que assenyalava la Tradició, els Pares de l'Església, com el personatge central d'aquesta franja superior del Brodat. Concretament, és un Pare d'Occident del s. II, sant Ireneu de Lió, qui ens explica que Henoc i Elies són els dos testimonis del Déu-Home, a l'arribada dels "darrers dies", tot recollint "*l'ensenyament dels Presbíters deixebles dels Apòstols*".¹ Però qui apareix iconografiat al Brodat de la nova Creació és Henoc, amb un bastó en forma de *tau* —com molt bé va dir Mn. J. Calzada i Oliveras—,² amb un escut rodó o "roda" a la seva esquerra. És Henoc qui contempla els Dies del Messies, la Vinguda del Senyor, amb un somriure als llavis.

¹ Ireneu de Lió, *Adversus Haereses*, V, 5, 1, 23-24.

² J. Calzada i Oliveras, El mosaic de la sinagoga de Beth-Alfa i el Tapís de la Creació de la Catedral de Girona, *Revista de Girona*, 92 (1980), pàg. 188.

HENOC A L'A.T.

Henoc és esmentat molts pocs cops a l'A. T. i encara menys al N. T. El Gènesi, quan ens dona la descendència d'Adam per la línia de Seth (Gn 5, 19-24), ens diu, primer de tot, que Henoc és exactament el setè patriarca. El setè dia és el dissabte i el dissabte és una figura del repòs dins la tradició jueva. El nombre 7 té valor de símbol, ja que expressa l'acompliment d'un període de temps perfecte (el repòs del setè dia de la Creació, el descans del sàbat, els anys jubilaris del calendari jueu).

No oblidem, però, que el diumenge és el dia de la Resurrecció, és la Pasqua, però és també el Vuitè Dia. Henoc, per als cristians, és una prefiguració de la resurrecció dels homes, de com Déu pot preservar els cossos que formen part d'allò que és l'home, esperit i cos, tant com ell vulgui. No es tracta d'una contraposició sinó de la culminació real del que simbolitza Henoc a l'A.T.: la resurrecció dels cristians al Vuitè Dia.

El Siràcida s'hi refereix dues vegades més. Primer diu: "*Henoc va plaure al Senyor i fou traslladat al cel; és un exemple de conversió per a totes les generacions*" (Sir 44, 16); i més endavant: "*Ningú no ha estat creat semblant a Henoc, ja que Déu se'l va endur amb ell d'aquesta terra*" (Sir 49,14). Primer "va plaure a Déu" i per això *se'l va endur*. Però el que és important aquí, per a nosaltres, és que l'edat donada a Gn 5, 24 es correspon amb un any solar, l'edat d'Henoc, tres-cents seixanta-cinc anys, correspon als dies d'un any solar del calendari babilònic.

HENOC ALS LLIBRES APÒCRIFS JUEUS

El llibre 1r d'Henoc, i concretament l'apartat d'aquest llibre anomenat "El Llibre dels Vigilants",³ és l'únic text d'aquest apòcrif jueu citat pels Pares de l'Església.

El conjunt d'aquesta secció, "El Llibre dels Vigilants", ens descriu com els àngels cauen per haver-se unit amb les filles dels homes (Gn 6,1-4). Els

³ Llibre 1r d'Henoc, 6-36 (edició: A. Díez Macho, F. Corriente i A. Piñero, Ed. Cristiandad, Apócrifos del Antiguo Testamento, v. IV; per al comentari introductori, vegeu el v. I d'aquesta edició).

arcàngels canten a Déu portant el clam de la terra pels actes dels vigilants, els *nifilim* i els gegants: “*I clamaren al Senyor de reis: Tu ets Senyor de senyors, Déu de déus, Rei de Reis*” (1r Hen 9, 1 i ss.).⁴ Henoc és enviat a notificar als àngels caiguts la seva condemna i els comunica el missatge rebut (1r Hen 12). Respecte al Diluvi, ens explica 1r d’Henoc com el Senyor envià l’arcàngel Rafael a vivificar la terra corrompuda pels vigilants, i com un cop hagueren lluitat els uns contra els altres, aniquilats els seus fills i perduts els seus predilectes, els lligà per setanta generacions sota la terra fins al judici definitiu (1r d’Hen. 10, 1-16).⁵ Els àngels caiguts li demanen un memorial per demanar perdó al Senyor. Ho fa, però té un somni i l’explica als àngels caiguts, tot amonestant-los: el Senyor creà i donà als homes la capacitat de comprendre les paraules de saviesa; el va crear també a ell, Henoc, i li ha concedit amonestar els vigilants, fills del cel. Per això els diu que no tindran pau; la sentència és ferma, fins al punt que no poden dir ni una paraula del memorial redactat per ell demanant perdó al Senyor (1r Hen. 14, 1-7). Tot seguit, veu l’estatge del Senyor, ja que el criden els núvols i la boira, el curs estel·lar i els llamps el criden, veu una casa rogent com el foc però freda com la calamarsa. Té una altra visió: una casa amb terra de foc, amb llamps a sobre i trajectòries astrals, el sostre de foc ardent. A dins, un setial com de gebre, amb un cercle com un sol brillant, veié querubins, de sota el setial sortien rius de foc, no podia mirar. La Gran Majestat hi seia a sobre, amb la túnica més brillant que el sol i més resplendent que la calamarsa, fins al punt de no poder-hi entrar ni els àngels. L’aspecte del rostre del Gloriós i Excels no pot veure’l cap home. Els àngels no se n’allunyen ni de nit ni de dia (1r Hen 14, 15 i ss).⁶

Dos capítols després, trobem Henoc escoltant la condemna dels vigilants celestials, els quals havien d’haver pregat pels homes i en canvi s’han malmès unint-se a les filles dels homes, tornant-se impurs, ells que eren sants espirituals, vius amb vida eterna (1r Hen 15, 1-12.) Al següent apartat trobem

⁴ Vegeu la correspondència amb 1Tm 6,15; Ap 17, 14 b. Respecte a 1r d’Hen. 9, 5, vegeu Hb 4,13.

Isidor de Sevilla sembla conèixer aquest llibre apòcrif jueu, ja que cita l’arcàngel Uriel *Etimologies* 7, 15. Uriel, però, també és esmentat a 4 Esdres, 4, 1.

⁵ Vegeu 1r Hen 2, 6; vegeu conjuntament amb 1r Henoc, 10,12; i els paral·lels del N.T.: 2Pe 2, 4; Jud 1, 5b-6; Ap 20, 1.

⁶ Vegeu la correspondència amb Ap. 4, 2-6.

una referència a les conseqüències que té la transgressió per als vigilants: des del dia dels assassinats, destruccions i morts portades a terme pels fills dels vigilants i de les filles dels homes, és a dir, els gegants, gegants i homes impius són condemnats a parir i a morir fins que s'acompleixi el dia del gran judici en què sucumbiran junts els vigilants i els impius: “Així, doncs, no tindran pau” (1r Hen 16, 1 i ss.).⁷

Més endavant es descriuen els viatges d’Henoc: al primer veu les cambres de tots els vents i com Déu embellí amb elles la Creació, els fonaments de la terra, la pedra angular de la terra, els quatre vents que la sostenen i el fonament del cel... fins on acaben els cels i la terra, on és la presó dels astres i potències del cel, els astres que sofreixen al foc per haver transgredit l’ordre de Déu, no sortint al seu temps (1r Hen 18, 1-16).⁸ En un altre viatge visita el šeol, on es troben les cambres on han de restar tots els fills dels homes fins al dia del seu judici, i sent les veus dels que hi són; demana per una veu que arriba fins al cel i li diuen que és la d’Abel, mort per Caín, demanant justícia. Els justos van també al šeol, però a diferència dels pecadors tenen aigua viva i llum (1r Hen 22,9).⁹ El šeol descrit està dividit en quatre parts, les dues primeres per als justos, d’on, passat un temps, sortiran per rebre la recompensa eterna en un altre lloc. Aquest és el lloc d’on els pecadors que no han sofert cap càstig en vida sortiran vers la gehenna, mentre els pecadors que han sofert algun càstig en vida restaran al šeol. També ha deixat el Senyor un lloc per a les ànimes dels que han estat morts en els dies dels vigilants, i clamen la seva dissort (1r d’Hen 22,1-12).¹⁰

Tot seguit va a un altre lloc on troba, a l’orient, tres muntanyes, i tres més al sud, i una setena amb el cim com un setial al mig, rodejada d’arbres aromàtics, entre ells un arbre com mai no n’havia olorat i ni vist cap. Quan pregunta per aquest, li diuen: “*Aquesta muntanya que has vist, amb el cim semblant a un setial, semblant al del Senyor, és el setial on seurà el sant i gran Senyor de la Glòria, el Rei Etern, quan descendeixi a afavorir la terra.*”¹¹

⁷ Vegeu la correspondència amb Mat 8, 29; Ap 10, 5-7.

⁸ Vegeu la correspondència amb Jud 1, 13; 2Pe 2,17.

⁹ Vegeu Lc 16, 22-24; Ap 7, 16-17.

¹⁰ Respecte de 1r Hen 22,12, vegeu Ap 6,10.

aquest arbre aromàtic cap home té potestat per a tocar-lo fins al gran judici; quan Déu realitzi la venjança de tot i el porti fins a la consumació eterna, aleshores aquest arbre serà donat als justos i humils. ⁵Vida es donarà als elegits pels seus fruits i serà trasplantat al nord, a lloc sant, a la casa del Senyor, Rei etern. ⁶Aleshores s'alegraran amb joia; al lloc sant entraran amb el perfum dels seus ossos i viuran sobre la terra una llarga vida, com van viure els teus pares als seus dies, sense que arribin penes, dolor, turment ni càstig. ⁷Vaig beneir el Rei de la Glòria, Rei Etern, per haver creat tal cosa, prometent que l'hi donaria" (1r Hen, 24; 25).¹¹

Però Henoc va també al país dels perfums (els sants i les seves virtuts), país on, a l'orient, troba una muntanya, arbres, aigua brollant, amb molt cabal corrent vers el nord-oest. Se'n va a l'orient de la muntanya i hi veu els arbres del judici, receptacles especials d'aroma, encens i mirra... els arbres d'aquest indret són diferents de tots els que ha vist. En un altre lloc veu valls d'aigües inesgotables i s'acosta a l'orient i troba arbres i aigua —dels arbres en brota nèctar, arbres d'aloè, plens de fruites—; girant cap al nord, set muntanyes de nard pur, arbres aromàtics, fins que troba l'arbre de la ciència, que si se'n menja s'adquireix una gran saviesa i, quan ell el lloa, li diuen que és l'arbre del qual menjaren els seus ancians pares i van adquirir la "saviesa" de veure que anaven despullats i foren expulsats del Paradís (1r Hen, 28; 29; 30; 31; 32).

Per al nostre treball ara ens cal recordar que Henoc és emplaçat al Paradís per aquest apòcrif jueu. També la seva visió de l'Arbre de la Vida com a font de vida eterna, que serà donat als justos al Darrer Dia. A la visió de l'Arbre de la Ciència al Paradís, ens diu que l'Arbre de la Vida ara no es troba al Paradís, sinó en un altre lloc.

I, finalment, diguem que, arribat als confins de la terra, veié com surten els astres celestes, comptà les portes per on surten i n' anotà les sortides, cadascuna segons el seu nombre, nom, constel·lacions, posició, temps i més, li fou mostrat i li van escriure tot, fins i tot els seus noms, lleis i funcions (1r Hen 33). Va al nord i dels confins de la terra veu les tres portes obertes per on surten els vents del nord; a occident, al sud i a l'orient troba el mateix nombre de portes i sortides dels vents. I tres portes petites a orient, de cada una de les

¹¹ Per 1r Hen 25,4, vegeu Ap 2,7b. Per 1r Hen 25,6, vegeu Ap 22,3.

quals passen els astres celestials dirigint-se vers l'occident per l'òrbita fixada per a ells (1r Hen. 33; 34; 35; 36).

Acaba el "Llibre dels Vigilants" beneint el Senyor per tota la seva Creació, per les grans meravelles mostrades als àngels i als homes perquè lloïn la seva obra i tota la creació contempli el seu poder i el beneeixin eternament.

Mirem també l'apèndix final d'Henoc, on es demana que qui fa el bé esperi fins als darrers dies: aleshores el poder dels que obren el mal s'acabarà.¹² Veu el lloc on hi ha foc ardent, crits, plors, udols dels blasfems,¹³ com també allò guardat per als humils, els que sofreixen escarni, els que estimen Déu i no pas l'or i la plata,¹⁴ ja que Déu cridarà els esperits bons a la generació de la llum,¹⁵ transfigurarà els que nasqueren en les tenebres, els donarà una llum brillant i els posarà, un per un, sobre el seu setial de glòria.¹⁶ Els impius seran llançats a les tenebres i els justos brillaran.

Tenim Henoc com a testimoni de la condemna dels àngels caiguts, però també veient l'Arbre de Vida, i com aquest dóna Vida als justos al darrer dia; a Henoc el podem situar al Paradís, tal i com després el situarà la tradició cristiana, per la seva visió de l'Arbre de la Ciència; finalment, la seva relació amb els elements necessaris per establir els calendaris litúrgics, les portes dels astres, el seu nom, constel·lacions... L'apèndix, sembla no contemplar la resurrecció dels cossos, ja que parla sempre d'*esperit* o *esperits* i també d'*ànima* o *ànimes*, encara que hi ha autors que diuen que algun passatge sembla indicar la resurrecció dels cossos.¹⁷

L'apostasia, el pecat tenen el seu origen al món angèlic, no pas al món dels homes, són els vigilants els que baixen a aparellar-se amb les filles dels homes. Déu, però, va purificar el món enviant l'arcàngel Miquel (1r Hen 10,

¹² Vegeu 2Pe 3,7.

¹³ Vegeu Mt 6, 19-21; Mt. 13,42.50; 22,13; 24,51; 25,30; Lc 13, 28...

¹⁴ Vegeu Mt 6, 19 i ss.

¹⁵ Jn 12,36.

¹⁶ Vegeu paral·lelisme amb Ap 3,21.

¹⁷ Respecte a *esperit* o *esperits* i *ànima* o *ànimes*, vegeu especialment el cap. 22; per als textos adduïts per la resurrecció dels cossos, vegeu: 5.9; 10.17. Cf: Llibre III d'Henoc, pàg. 29. F. Corriente i A. Piñero, editor: A. Díez Macho, Ed. Cristiandad.

17-19; 11,2). Les coincidències de contingut entre 1r d'Henoc i el N.T. són fruit de la influència dels jueus cristians formats dins els ambients on l'escatologia expressada per aquest text era més o menys compartida. Aquest llibre d'Henoc, però, no pertany al corpus dels llibres considerats canònics pels cristians.

La comprensió d'Henoc com a testimoni dels darrers dies no és una tradició gaire present o estesa dins el judaisme.¹⁸ El judaisme també dona al profeta Elies la condició de precursor del Messies, però acompanyat de Moisès.¹⁹ És a l'edat mitjana i al renaixement —i posteriorment a la tradició rabínica— quan l'antiga apocalíptica jueva del període dels Macabeus arrela dins la literatura que conté el III d'Henoc, però aquest no conté cap referència a Henoc com a testimoni dels darrers dies.²⁰ De fet, el llibre III d'Henoc no és un apòcrif de l'A.T.

¹⁸ El Targum de L'Èxode, 12, 42, en fa esment, així com el Midrash Ex 12, 41-42, tot dient que els israelites van sortir d'Egipte el mateix dia que també Josep va sortir de la presó, un dia 15 de Nisàn, el mateix dia que el Messies i Elies han de fer la seva aparició als darres dies. Vegeu: R. Le Déaut, *La nuit Pascale*, I.B.P., Roma, 1963, pàg. 236. Vegeu també: M. J. Lagrange, *Le messianisme chez les juifs*, París, 1909; J. Bonsirven, *Le judaïsme palestinien au temps de Jésus-Christ*, París, 1935, v. I.

¹⁹ A l'època de Jesús-Crist vegeu Mt 11, 13-14; 16,14; 17, 9-13; 27, 47-49: "En sentir-ho, alguns dels qui eren allí deien: Aquest crida Elies. De seguida un d'ells corregué a prendre una esponja, la xopà de nagre, la posà al capdamunt d'una canya i la hi donava perquè begués. Els altres deien: Deixa, a veure si ve Elies a salvar-lo". Es tracta de la darrera "ironia" feta a qui és proclama Messies i Rei. També a Jn 1, 21-24.

El precursor habitual del Messies a la tradició rabínica és Elies, basant-se en el text de Mt 3, 23-24 i en Sir 48-10. Per als cristians, Elies ja ha vingut: Mt 11, 7-14; 17, 1-13; Mc 9, 2-13.

A la tradició jueva s'identifica Elies amb Pinhas. Al Targum del Pseudo-Jonathan, i a Deuteronomi Midrash Rabba, 10, l'es parla de l'aparició a l'emsem d'Elies i Moisès. Vegeu Le Déaut, o.c., pàg. 298-299.

²⁰ De fet, el IIIer llibre hebreu d'Henoc o Llibre dels Palaus (*Sefer Hekalot*) o escrits de la *Mercaba*, com l'anomena la tradició jueva, porta a la identificació d'Henoc amb el Fill de l'home, com a Metraton i s'adrecen a la contemplació del setial/carro de Déu, essent la visió d'Ezequiel una de les seves fonts. De fet l'Henoc hebreu o III Llibre d'Henoc és citat pel *Zohar*. Aquest darrer és obra de Moisès de Lleó com expressió de la tradició jueva no reduïble al propi Moisès de Lleó, passant de la tradició oral i de tradicions diferents fins a unir-se en aquest únic text a l'escrita a finals del s. XIII. Cf.: Llibre III d'Henoc, pàg. 205-207. Mª Ángeles Navarro, Editor: A. Díez Macho, Ed. Cristiandad. *Le livre Hébreu d'Hénoch ou Livre des Palais*, pàg. 7 i ss. Ch. Mopsik, Collection "les Dix Paroles", Verdier, Lagrasse, 1989.

És un llibre datat als s. III i IV dC, o més tard, als s. V o VI. Per a la seva recopilació van tenir al davant, segons G. Scholem, el tractat *Hagiga* del Talmud babilònic. P. S. Alexander situarà el nucli central com a recopilat entre el 450 dC i el 850 dC.

Vegeu també la tradició jueva, dels hassidim alemanys del s. XIII, de com Henoc és traslladat per Déu i transformat en l'àngel Metraton, a G. Scholem, *La Cábala y su simbolismo*, pàg. 145-146, Siglo XXI Editores, Madrid, 1979.

HENOC EN UN TEXT JUEU FET A BARCELONA AL S. XII

Aportem aquesta font, per mostrar l'existència d'una curiosa excepció entre els escriptors jueus que situen Henoc als seus escrits en relació amb el Gènesi i a la vinguda del messies esperat per la tradició jueva. Però és un exemple del s. XII, no és de Girona i és una raresa dins els escriptors jueus. A més, l'escrit que presentem com a excepció a una regla és molt influït pels escriptors cristians i per tant no és significatiu dins el context general de l'exegesi rabínica.

L'autor, Abraam Bar Hiia, cita, entre d'altres personatges de l'A.T., Henoc, tot explicant la Creació, la Resurrecció i Redempció dels morts.

Després d'explicar que tots els dies es poden dividir en set parts, ens diu com d'Adam a Henoc són comptades set generacions (set patriarques) i fa correspondre Adam amb el primer dia del Gènesi, quan fou creada la llum; el seu fill Set es correspon amb el segon dia..., i així fins a arribar a Henoc, que correspon al dia setè.²¹ Aquest fou anomenat *hinuc* (dedicació), com l'home que basteix la seva casa i després la dedica.²² Curiosament, Abraam bar Hiia és l'únic que relaciona Henoc, a més de amb el setè dia, amb la Salvació i la resurrecció: "*La dedicació que féu el Senyor del seu món, en el dia setè, és la salvació i la resurrecció dels morts, i per això Henoc meresqué la vida futura i escapà a la mort, com és escrit: "I desaparegué, car el prengué Déu"* (Gn 5, 24).²³ No és estrany aquest relacionar Henoc amb la resurrecció en l'escrit d'aquest autor, ja que, com el mateix Millàs i Vallicrosa diu al Pròleg de l'edició catalana: "... R. Abraam b. Hiia, s'aprofità d'idees de la Patrística cristiana, ço que permet suposar que li eren assequibles les fonts llatines".²⁴ De la

²¹ Com veurem més endavant, Abraam b. Hiia diu que li corresponen 65 anys al dia sisè (són els anys que tenia Henoc quan engendrà Matusalem) i 300 al dia setè o sàbat (els que viu abans de ser traslladat per Déu).

²² Abraam bar Hiia, *El Llibre Revelador. Meguil-lat Hamegal-lè*, pàg. 51. Text i pròleg de J. Guttmann. Trad. J. Millàs i Vallicrosa. Ed. Alpha, 1929. Es tracta d'explicar la significació i la conseqüència de camonar de forma agradable a Déu.

²³ Idem, pàg. 51

²⁴ Idem, vegeu: Advertiment del traductor, pàg. IV, al text on, a part d'adreçar-nos a les paraules del pròleg de Guttmann, ens adreça també a la seva traducció; vegeu també la nota 3 que acompanya aquest text, ja que també cita P. Vulliadi, *La kabale juive*, París, 1923, v. I, pàg. 413 i ss.

influència de la patristica, ens en dóna notícia també el prologuista del text, J. Gutmann, i no es redueix exclusivament a Isidor de Sevilla, de qui sembla seguir els textos del *Liber Chronicorum*, especialment en *Quaestiones in uetus testamentum*, cap. II., sinó sempre segons Gutmann, també a d'altres com Ireneu de Lió i Agustí d'Hipona.²⁵

Abraam b. Hiia traça la correspondència dels dies de la Creació amb els dies del món. Aquest no és un fet gens estrany dins els escrits de còmput que acostumen a ser els crònics, però parlant, tot sovint, enlloc de dies, es parla d'eres o edats de la Humanitat.²⁶ Ho fa el mateix Isidor, al seu *Chronicon*,²⁷ i, per citar-ne dos exemples més, Beda el Venerable²⁸ i Rabani Mauri.²⁹

Però també els relaciona, a més de fer-ho amb les edats del món, amb els dies de la Creació, donant arguments respecte a la relació de la setmana de la Creació amb els darrers dies, amb l'escatologia jueva o espera messiànica. Per exemple, quan parla del sisè dia del món “*el qual davant Déu no és ni dia ni nit*” —no és dia per les mancances d'Israel amb Déu, no és nit per la saviesa i la Llei que han estat donades a Israel—. I afegeix: “*... trobaràs en el pasatge referent al dia setè de l'obra de la Creació, que no s'esmenta ni vespre ni matí, a causa de la llum de la Salvació que apareixerà en el món al vespre del dia sisè, i per això no s'esmenta el vespre en el dia setè*”.³⁰

²⁵ Idem. Vegeu Pròleg, pàg. XVIII-XIX.

²⁶ Si es comprèn el Brodat de Girona, quan hom llegeix les Estacions ha de comprendre, encara que siguin quatre i, precisament, per ser quatre, que ens parlen de les estacions de la història de la Humanitat, del temps de la Humanitat comprès com un “any” i aquest “any” és format per quatre estacions: Hivern, Primavera, Estiu i Tardor. Aquesta referència al quatre apareix, també, a les *Etimologies* d'Isidor, quan relaciona les estacions i els quatre punts cardinals: “*La Primavera té el seu vincle amb l'orient, per ser en aquest temps quan totes les plantes comencen a germinar de la terra; l'estiu, per la seva part, es relaciona amb el meridià, ja que aquesta zona és la més flagel·lada per la calor; l'hivern, amb el nord, per trobar-se erma pels freds i el gel perpetu; i la tardor, amb l'occident, temps donat a greus malalties i per caure totes les fulles dels arbres. Que la tardor sigui curulla de malalties, hi ajuden la proximitat del fred i la calor i l'enfrontament entre vents contraris*”. Isidor de Sevilla, *Etimologies*, v. 35, 8.

²⁷ Isidor de Sevilla, *Chronicon*, p. 83, col. 1019 i ss.

²⁸ Beda el Venerable, *In Pentateucum Commentarii*, Expositio in primum librum Moysis, II, col. 205.

²⁹ Rabani Mauri, *Liber de Computo*, p. 107, col 725 i ss.

³⁰ Abraam bar Hiia, *El Llibre Revelador*, pàg. 65. El suport a les escriptures és Za 14, 7.

Tenim un escriptor jueu influenciat, segons diuen Millàs i Vallicrosa i J. Gutmann, per la patristica cristiana, curiosament un escriptor jueu que, contra la majoria de la tradició jueva, relaciona Henoc amb la Salvació i la Resurrecció, encara que sigui al setè dia, no pas al Diumenge, al Vuitè Dia. I quan ho fa no esmenta Elies, com fa tota la tradició jueva. I encara és més curiós quan més endavant, tot fent el compte dels Patriarques fins a Moisès, diu: “... *talment fou Moisès la generació vintena a comptar des d’Henoc, el primer dels que anaren al Paradís, hort de vida*”.

Al contrari de la tradició jueva, ell relaciona Henoc i Moisès.

La tradició cristiana iniciada i representada per sant Ireneu de Lió, com veurem tot seguit, situa Henoc i Elies al Paradís —i al propi Pau de Tars; quan és endut al tercer cel (2Co 12, 1); Ireneu identifica aquest tercer cel amb el Paradís—, fins als Darrers Dies.

Més endavant, Abraam Bar Hiia torna a parlar d’Henoc en els mateixos termes. Ho fa al capítol III del Llibre Revelador, a l’inici de l’explicació dels sis dies de la Creació i el nombre de cadascun d’ells. R. Abraam distingeix al llarg d’aquest llibre el dia del començament del temps, del món, del dia de la creació d’Adam, del dia quan comença el temps del món. Els dies són sempre multiplicats per set, així com Set és engendrat en el dia primer de la creació del primer home, cap de les generacions del dia primer, i com que Gn 5, 4 diu que Adam tenia 130 anys, multiplicat per set, el nombre dels dies de la setmana, això donarà 910 anys, que és el nombre d’anys del dia primer, i així fins arribar a Henoc. Del text que anem exposant, ara només volem donar relleu a: “... *Henoc es dirigí cap a Déu i meresqué la vida futura sense estar sotmès a la mort*” i com que Henoc tingué el seu fill als 65 anys els multiplica per set, però afegint-los als anys anteriors al sisè dia, els suma amb la data de clausura de la visió li donen 3903 anys, i amb aquests anys comença el sisè dia, quan foren les grans guerres, la destrucció del segon temple, fins a la diàspora. Sumant els anys del sisè dia, o sigui 1296 anys, tenim 5199 anys (aquesta data es correspon amb l’any 1439 de l’era cristiana). I aleshores afegeix: “... *data que és la fi del dia sisè i començ del setè i ella és la data de la resurrecció dels morts, segons l’estudi fet del passatge de referència*”.³¹

³¹ Abraam bar Hiia, *El Llibre Revelador*, pàg. 117.

Cal fer notar com una mica més endavant parla de 49 generacions que són trobades per càlculs dels anys d'Adam a Henoc, d'Adam fins a l'engendrament del fill d'Henoc, Matusalem, i els anys posteriors que visqué Henoc fins quan va ser traslladat, donen 4.809 anys, que es correspon amb les 49 generacions, amb un resultat de 687 anys multiplicats per set.

Primer ha anat desgranant els dies de la Creació, els set dies, relacionant cada un d'ells amb la història de la Humanitat i amb els nombres, els anys, corresponents a cadascun d'ells. Per tant les quaranta-nou generacions surten de multiplicar els set dies de la Creació per 7. Abans ens ha advertit que parla de l'any jubilar, tot citant el llibre sacerdotal del Levític, concretament el cap. 25, 10,13, i especialment aquest darrer verset, quan diu: *"En aquest any del jubileu tornarà cadascú a sa possessió", però sols en el temps de la resurrecció dels morts cadascú tornarà a sa família. Déu... concedeix al món 49 generacions i la generació cinquantesena convocarà remissió per al seu poble i li donarà un Redemptor*".³²

Com arriba a les 49 generacions? D'Adam a Henoc van set generacions, si les set generacions són comptades tindrem els anys que van d'Adam fins l'engendrament de Matusalem i fins que Henoc es dirigí vers Déu,³³ són 687 anys, si multipliquem aquests anys per set tindrem 4.809 anys, que es corresponen a les 49 generacions. Una de les generacions, la del dia sisè, consta de 300 anys des de quan Henoc camina vers Déu fins que és traslladat.

I, ara tornem a tenir una altra relació d'Henoc amb el temps, car aquesta data, l'any 5109 (el 1349 dC) és una data digna per a tocar la trompeta de la redempció. La base a les escriptures la troba a Lv 25, 9: *"Feu que ressoni el só de la trompeta a tot el país, al setè mes, al desè dia del mes, al dia l'expiació ho proclamareu amb la trompeta en tot el vostre país"*. *"Aquesta data (el 5109, corresponen al 1349 d. J-C) és digna que en ella es toqui la trompeta de la Redempció"*.³⁴ Passada la generació del dia setè que es correspon a la cinquantesena generació del món, tocarà al seu poble la trompeta de la Redempció (Is 27,13).

³² Idem, pàg. 119.

³³ Rab Abraam distingeix el temps existent entre el caminar d'Henoc vers Déu, i quan és traslladat per Déu, del temps de la naixença d'Henoc fins quan va engendrar Matusalem.

³⁴ Idem, pàg. 119. Fixem-nos que el desè dia del més setè és un divendres, és a dir, el sisè dia de la setmana, i el setè mes és el Tishri. Es tracta de la Festa del Ion Kippur o festa de l'Expiació i es

Aquest autor jueu de Barcelona, el Rab. Abraam b. Hiia, forma part de la petita porció de tradició jueva que posa Henoc en relació amb els Darrers Dies. Curiosament, Rab. Abraam no parla d'Elies, el llibre de Rab. Abraam en el tractament d'Henoc en relació a la seva importància com a patriarca antediluvià i com a present, s'assembla força, de manera diferent, evidentment, amb el que diuen Ireneu de Lió i part dels escriptors d'occident anteriors al s. XI, que tot seguit veurem.

Només podem dir que Rb. Abraam bar Hiia és una excepció dins de la tradició jueva, un escriptor jueu que fa servir, amb molta probabilitat, l'obra d'escriptors cristians. El tractament que dóna a la Imatge i Semblança d'Adam amb el seu Creador, recorda els textos d'Ireneu de Lió.³⁵ I també hi trobem un cert "mil·lenarisme", si el podem adjectivar així: "*Sigues segur que la Redempció i el regnat precediran la resurrecció dels morts i que els indicis de la Redempció precediran a aquesta mateixa*"³⁶. Serveixin aquests mots de Rb. Abraam per deixar ben palesa la radical diferència amb el cristianisme i amb Ireneu de Lió en concret: per als cristians la Redempció ha estat ja portada a terme pel Déu-Home, ara cal esperar la seva Segona Vinguda o Parusia.

Així doncs, hem de cercar la relació del patriarca Henoc al Gènesi i amb els Darrers Dies a la tradició cristiana, tenint present, però, que els Pares de l'Església només citen, d'aquest llibre Ir d'Henoc, l'apartat corresponent al "Llibre dels vigilants" i l'apèndix final, motiu pel qual ens hem limitat a tenir exclusivament presents aquests textos concrets del 1r Llibre d'Henoc, per al nostre treball.³⁷

celebra cinc dies abans de la Festa dels Tabernacles; per tant es correspon amb el mes de Tishri, segons el nostre calendari, setembre-octubre. Amb aquesta festa començava l'any jubilar. De fet Rab. Abraam segueix el manament del verset del Lv de 25, 8: "*Després compta set setmanes d'anys, és a dir, set vegades set anys, que són quaranta-nou anys*". A l'any jubilar els esclaus recuperaven la llibertat, la terra distribuïda quan va ser conquerida la Terra Promesa, si havia estat venuda, tornava al patrimoni familiar. Rb. Abraam fa exegesi rabínica, cal veure com invoca un text que parla de demanar perdó dels pecats a Déu, una festa relacionada amb la llibertat, i com el que ha estat venut torna al seu lloc d'origen... i quan parla de resurrecció, és fàcil relacionar aquestes imatges amb la conseqüència de la resurrecció en l'home. Quan parlem de la Tardor al Brodat, veurem com aquesta plenitud de l'Home és aconseguida per la recuperació de la Semblança amb el seu Creador, per la participació de la Vida Trinitària.

³⁵ Idem, pàg. 119.

³⁶ Idem, pàg. 135.

³⁷ Un cop feta la identificació d'Henoc, ens creiem prou lliures per a fer servir el 1r Llibre d'Henoc i el llibre dels Jubileus, especialment el segon, per mostrar el calendari litúrgic que inclou, quan parlem de solsticis i equinoccis, de les estacions al Brodat.

HENOC AL N. T.

Ens limitem aquí, doncs, a donar les correspondències pertinents del 1r Llibre d'Henoc amb el N.T., als textos on és citat Henoc.

Evangelí de Lluc

"Fill de Matusalem, fill d'Henoc, fill de Jèred, fill de Maleleel, fill de Quenan...", es correspon a la genealogia de Jesús-Crist, partint de *"... segons creien, era Josep fill d'Elí i que finalitza amb fill de Set, fill d'Adam, fill de Déu"* (Lc 3, 23-38). És doncs dins la genealogia de Jesús-Crist a l'evangelí de Lluc que va fins al primer Adam, fill de Déu.

La genealogia de Lluc és universalista, arriba en sentit ascendent fins a Adam, a diferència de la de Mateu, que acaba amb Abraham. Aquesta genealogia ensenya com, essent Jesús-Crist part del poble escollit, també pertany a tota la humanitat.

Carta als Hebreus

La carta als Hebreus ens diu: *"Per la fe, Henoc fou portat prop de Déu sense haver conegut la mort. Ningú l'ha pogut trobar, car el Senyor l'ha traslladat prop d'Ell"* (He 11, 5). Aquest text es troba just abans de parlar-nos de la perseverança (10,19-39), després de dir que els cristians tenen la seguretat d'accedir al santuari celeste, motiu pel qual cal *"guardar la plenitud de la fe"* (10,22) i *"la confessió de l'esperança"* (10,23) durant l'espera del Dia del Senyor, allunyant-se de qualsevol apostasia que ofengui el Fill de Déu i l'Esperit de la Gràcia (10,29) i de posar-nos *"a les mans del Déu vivent"* (10,31). Cal perseverar, doncs: *"... encara un moment, poc temps, Qui ha de venir vindrà i no tardarà"* (10,37). Després segueix el text, tot esmentant els herois de la fe. A continuació d'Abel, qui és el primer esmentat a aquest passatge de la carta als Hebreus, trobem Henoc al text anteriorment citat. Un altre d'anterior, però, ens diu quelcom de molt important: *"La fe és garantia dels béns que esperem, la prova de les realitats que hom no veu. És ella la que ha valgut als antics un bon testimoni"* (11,1-2).

Tot aquest contingut que trobem a He 11, 1 i ss. és emmarcat pel pròleg inicial de la Carta als Hebreus, on ens resumeix l'obra del Fill de Déu, una vinguda del Fill preparada per la multitud de cops que Déu *"... sota diferents formes ha parlat antigament als Pares per mitjà dels profetes"* (1,1) i

tot seguit “*en aquests dies que són els darrers, ens ha parlat pel Fill, per mitjà del qual ja havia creat el món*” (1,2). La vinguda del Fill, l'Encarnació del Verb obre, doncs, els darrers temps, el darrer eon de la història del món, història que havia començat amb la Creació del món feta pel Fill i el Sant Esperit.³⁸

La segona Carta de Pere i la Carta de Judes

Ambdues cartes fan referència a falsos doctors que es dediquen a dividir els cristians. De fet la 2Pe 2, 1-18 té àmplies coincidències amb la de Jud 1, 4-16. Totes dues cartes esmenten, encara que en ordre diferent, tres exemples de càstig diví. A la Carta de Judes: del llibre del Gènesi, la caiguda dels àngels i el càstig de Sodoma i Gomorra; i de l'Èxode el càstig de la generació del desert. A la Segona carta de Pere, tots tres exemples són del Gènesi: caiguda dels àngels, diluvi i Sodoma i Gomorra.³⁹ A la de Pere, doncs, es pot parlar també de justos com Noè i Lot. A la de Judes només s'esmenta Henoc. Els exemples de justos donada per la de Pere, també moren com tothom. El just de Judes, Henoc, és traslladat.

St. Pere fa una referència directa als àngels caiguts del relat de Gn 6, 4 i ss. Textualment diu: “*Perquè Déu no va perdonar els àngels que havien pecat, sinó que els enfonsà en els abismes tenebrosos de l'infern, on els té reservats per al dia del judici*” (2Pe 2,4).

Aturem-nos un moment, perquè és molt important, en aquesta petita diferència entre les dues cartes respecte a la cita de l'Èxode en el cas de Judes i la del Diluvi respecte de Pere; mirem què ens dóna de més o de diferent la carta de Judes respecte a la de Pere. Si bé Pere ens pot parlar de Noè i de Lot com a justos, tot dos moren, cauen en la corrupció dels cossos. Judes, citant l'Èxode, parla també de mort, de corrupció dels cossos per la mort, però abans ha parlat d'un just traslladat, que no ha estat vist mai més, d'un just que no se sap que hagi sofert la corrupció. Què explica de més la carta de Judes? Doncs que la generació del desert mor per no creure, la conseqüència de la seva mort física és donada per la mort de la seva fe: “... *després d'haver sal-*

³⁸ Vegeu els paral·lels: Ac 2,17; 1Pe 1,20; 2Tm 3,1; 1Jn 2,18...

³⁹ Els paral·lels de la carta 2Pe del llibre d'Henoc serien: 6-12: 18,11- 19,1; 22, 2-13. El lloc on són posats és transitori, ja que esperen el Judici final: 1Hen 10.

vat una vegada per sempre el poble traient-lo de la terra d'Egipte, més tard va fer morir els qui no havien cregut". Morta la fe, la confiança en el Senyor, no els queda cap altra cosa que la mort, que la corrupció, ja que el pas pel desert havia de portar-los a la Terra Promesa, i la Terra Promesa no és altra que la vida, que la participació de l'eternitat divina a la Terra Promesa. Henoc, doncs, esdevé a la carta de Judes, com després als escrits de sant Ireneu, exemple del poder de Déu per a poder mantenir incorrupte un cos i, per tant, per ressuscitar-lo. Judes pot posar un exemple clar de qui va ser traslladat per haver "plagut el Senyor", per haver actuat d'acord amb la Fe en el Senyor.

Judes cita el llibre d'Henoc tot just després de recordar com el Senyor, després de salvar el seu poble d'Egipte, va fer destruir els que no van creure i, tot seguit, diu: *"Igualment, als àngels que no van guardar la pròpia dignitat sinó que van abandonar el lloc que els pertocava, els té reservats per al judici del gran dia, lligats eternament al fons de les tenebres"* (Jud 1,6), amb clara referència amb els fets de Gn 6,1-4. El text paral·lel a la de Pere és: *"... però té reservats els injustos per a castigar-los el dia del judici"* (2Per 2, 9b).

"Henoc, el setè després d'Adam, es referia a ells quan va profetitzar dient: 'Heus ací que el Senyor ve amb milers dels seus sants àngels per judicar tothom i condemnar tots els impius per totes les impietats que hauran comès i per totes les paraules insolents que aquests pecadors hauran proferit contra ell'. Són gent que es queixa i que protesta..." (Jud 1,14-16).⁴⁰

Tal com és escrita aquesta frase en grec ἰδοὺ ἦλθεν κύριος el verb ἦλθεν és un pretèrit profètic, que expressa la certesa de l'acció divina en el present.⁴¹ És per aquest contingut de realització, d'ara, que aquell que fou traslladat com a testimoni de la transgressió dels àngels és testimoni del just judici de Déu; ara, car és ara quan cal mostrar la fermesa en la fe, per tal de no morir per mancar de fe, no esperant la resurrecció dels cossos i l'entrada al Reialme.

⁴⁰ Aquest text, concretament, es correspon amb el 1r Llibre d'Hen, 1, 9.

⁴¹ Schelkle, K. H., *Cartas de Pedro. Cartas de Judas*, Ediciones Fax, Madrid, 1974, pàg. 229.

HENOC A LA PATRÍSTICA I ELS ESCRIPTORS CRISTIANS. D'IRENEU DE LIÓ A ISIDOR DE SEVILLA

A les *Constitucions Apostòliques*,⁴² Henoc és esmentat al costat d'Elies, com a exemple que Déu hauria volgut fer immortals els homes, no permetre'ls l'experiència de la mort.

Sant Ireneu de Lió, parlant de com la circumcisió i el dissabte no justifiquen ningú, ens diu: "*El mateix Henoc, agradable a Déu, sense circumcisió, home com era, anava d'ambaixador als àngels, i fou traslladat. I continua fins ara, testimoni del just judici de Déu; car els àngels, amb la seva transgressió, incorregueren en judici, mentre l'home agradable (Henoc) fou traslladat per la seva salvació*".⁴³ El primer ressò d'aquesta comprensió el trobem a sant Justí, també parlant de la incircumcisió, quan diu: "... *no li hagués agradat Henoc, incircumcís, i no se'l va trobar mai més, ja que Déu el va traslladar*".⁴⁴ El text de St. Ireneu fa referència al Llibre 1r d'Henoc. Un extrem de la comparació són els "vigilants", els àngels caiguts, essent Henoc testimoni del just judici de Déu a la fi dels temps, l'altre extrem. Un home, un patriarca, és el testimoni de la condemna dels àngels caiguts i és ell qui els comunica aquesta condemna. Per això és ell qui, al costat d'Elies, comunica el moment salvífic de l'obediència a Déu.

Ireneu de Lió ens parla de com els patriarques vivien i participaven de la vida tant com Déu volia que ho fessin. D'aquí les seves longevitats. Ens està parlant de la Resurrecció dels cossos, de la matèria, per la voluntat de Déu. I aquí ens parla d'Henoc i Elies: "*Per complaure a Déu, fou Henoc traslladat en el cos amb el qual el plaïa, prefiguració de la translació dels justos. I tal com estava, en la carn de terra en què subsistia, fou assumit Elies, vaticini de l'assumpció dels homes d'esperit. I res no els va impedir el cos per a transposició i rapte, arrabassats i traslladats com van ser-ho mitjançant les mans per les quals en un principi foren modelats*".⁴⁵

⁴² *Constitucions apostòliques*, V, 7-8; VIII, 41,4.

⁴³ Ireneu de Lió, *Adversus Haereses*, llibre IV, 16, 2, 15-16.

⁴⁴ Justí, *Diàleg amb Trifó*, 19, 3. En la mateixa línia a Tertul·lià, *Adversus Iudeos*, 2, 13.

⁴⁵ Idem V, 5,1-15. La referència a Henoc és Gn 5, 24, la d'Elies correspon a IV de Reis 2, 11. segons la notació de la Bíblia dels LXX. Quan Ireneu parla de les mans que moldegen, en referència a la Creació, es refereix a Déu-Fill i Déu-Esperit Sant, les Dues Mans amb les quals la UNITRINITAT, crea l'Home i el Cosmos. Al Pare, a Déu-Pare, no l'ha vist mai ningú.

Aquest text relaciona Henoc i Elies, i amb ells tots els homes justos, amb el lloc on va ser posat Adam: “*I el Senyor Déu plantà un Jardí a l’Edèn, a l’Orient, i allà traslladà a l’home que havia modelat*” (Gn 2,8). Adam, doncs, fou creat al món i, després, traslladat al Paradís. Les Mans que van modelar Adam són les mateixes que garanteixen la immortalitat fora del món (Gn 2,8. 15), prefiguració del que s’esdevindrà al Vuitè Dia. Allí roman Henoc, com Elies, sense patir la mort, al mateix lloc on va ser aixecat Pau (2Co 12,4), i esperen en aquest lloc fins als Darrers Dies.

Al text d’Ireneu on s’explica el paral·lelisme entre Adam, Elies i Henoc, s’afegeix, d’acord amb l’ensenyament dels Presbíters deixebles dels Apòstols, el de sant Pau (2 Co 12,4) per tal de mostrar com Déu pot aixecar el cos físic de l’home a un nivell superior del terrenal, però a un lloc que no és el Reialme. Són traslladats, doncs, a un estat allunyat de la corrupció del món, de la mortalitat del món, fins a l’arribada del Regne al Darrer Dia. La presència d’Henoc i Elies al Paradís —no pas al Reialme, la Terra Promesa— en cos i ànima, és una significació de la futura vida sense corrupció.

Es tracta d’una tradició asiata, de l’Àsia Menor, que Ireneu bisbe de Lió, trasllada al seu tractat contra les heretgies, escrit a Occident. No oblidem que Pau i Joan són aquells que prediquen a l’Àsia Menor, d’on prové aquesta tradició. Per això, finalitzant aquest comentari, ens diu Ireneu que els Preveres deixebles dels Apòstols van ensenyar que aquells dignes de viure al cel hi aniran, els altres gaudiran de les delícies del paradís i els altres posseiran l’esplendor de la ciutat de Jerusalem, puix que Déu serà contemplat arreu segons la dignitat dels que el contemplen.⁴⁶

Metodi d’Olímpia parla també d’Henoc com a exemple de la resurrecció i vida eterna en cos i ànima.⁴⁷

També Hipòlit de Roma —i no deixem el s. II—, explica la presència d’Henoc i Elies als temps de l’Anticrist.⁴⁸ Tots dos són precursors de Jesús-Crist, són ells qui anuncien la seva Parusia, la seva Segona Vinguda, tal i com

⁴⁶ Ireneu de Lió, *Adver. Haere.* V, 36, 1-2. El text principal de l’evangeli al que fa referència St. Ireneu és Mt 13, 3-9.

⁴⁷ Metodi d’Olímpia, *De resurrectione*, III. 5,10.

⁴⁸ Vegeu també: Hipòlit de Roma, *De Christo et Antichristo*, 43, pàg. 10, col. 525 i ss. Tertul·lià diu el mateix al seu *De Anima*, 50, 5; 55, 2, i també a *De reurrectione carnis*, com tot seguit veurem.

diu el llibre de la Revelació, 11, 3: “*Mentrestant, durant aquests mil dos-cents seixanta dies, jo faré que els meus dos testimonis hi profetitzin vestits amb roba de sac*”. Per això Hipòlit de Roma recorda el llibre de Daniel, on l’Arcàngel Gabriel explica que després de les 62 setmanes farà una aliança amb una gran multitud durant una setmana, quan els temps siguin acomplerts. Hipòlit diu: restarà una setmana, la darrera, durant la qual apareixeran Elies i Henoc... “...*jo faré que els meus dos testimonis hi profetitzin vestits amb roba de sac*”.⁴⁹ L’Anticrist, ens diu Hipòlit de Roma, matarà els dos testimonis i precursors de Crist vinguts per anunciar la gloriosa Parusia i el seu descendiment del cel, segons paraula del profeta: faré que els meus dos testimonis hi profetitzin vestits amb roba de sac (Ap 11,3).

Tertul·lià, evocant la figura de Jonàs, parla de com tots els cossos resuscitaran, no únicament els posats sota terra, sinó també els que són com Jonàs, menjats per animals; i ens parla també d’Henoc i Elies com a demostracions del poder de Déu, que els va traslladar.⁵⁰ També Jeroni en parla, d’Henoc i Elies, en una de les seves cartes.⁵¹

Igualment, sant Cebrià de Cartago, del s. III, a més d’esmentar com Henoc és traslladat i viu allà on Déu ha disposat, també per, al seu moment, confondre i refutar l’Anticrist, als darrers Dies.⁵²

Agustí d’Hipona assenyala Henoc com al setè després d’Adam i com a prefiguració de la nostra futura translació.⁵³

Apponius assenyala que els dons han de ser posats com escut de la nació, que ens és ensenyada com a conduïda als darrers temps, a la fe de Crist, per la predicació d’Henoc i Elies: “...*l’escriptura indica en efecte que són aquests els que no han, fins al present, pagat el tribut de la mort com tots els homes*”.⁵⁴ Aquest *Comentari al Càntic dels Càntics* d’Apponius el tenen al

⁴⁹ El text del *Llibre de la Revelació* és Ap 9, 21 i ss. El text d’Hipòlit de Roma és *In Daniele* IV, 35.

⁵⁰ Tertul·lià, *De resurrectione carnis*, 58, 9.

⁵¹ Jeroni, Lletre 59,3.

⁵² St. Cebrià, *De montibus Sina et Sion*, Ed. Hartel. CSEL III/3.

⁵³ Agustí d’Hipona, *De civitate Dei*, 15, 19.

⁵⁴ Apponius, *Commentaire sur le Cantique des Cantiques*, v. III, llibre XII, 41. Text, trad. i notes. Llibres IX-XII. B. de Vregille i L. Neyrand. S. C. Cerf, París, 1998.

davant quan escriuen els seus sobre el mateix llibre de la Bíblia, tant Gregori el Gran com Beda el Venerable, i amb aquest darrer som al s. VIII.

Tenim també un text atribuït a Isidor de Sevilla. Es tracta de *Commentarius in Apocalypsis*,⁵⁵ on diu que: “... mensibus quadraginta hoc tempus Antichristi; duos testes Heliam et Henoch”. I tot seguit explica el text del Llibre de la Revelació: “...Aquests dos testimonis són les dues oliveres”. La comparació, la significació de tots dos, d’Elies i Henoc, per les oliveres, l’explica per la unció espiritual.⁵⁶ La significació amb els dos lampadaris cal comprendre-la com a predicació, ja que il·luminen.⁵⁷

Una mica més endavant, tot parlant el text del llibre de la Revelació cap. 10, 5 i ss., quan ens diuen: “... No hi haurà més retard. Quan se sentirà el darrer àngel que comença a tocar la trompeta, aquells dies es complirà el designi secret de Déu, tal com ell l’havia anunciat als seus servents, els profetes” (Ap 10, 6b-7), el text atribuït a Isidor identifica els profetes dels darrers dies amb Elies i Henoc quan el setè àngel comença a tocar la trompeta, arriba la setena predicació sota Elies i Henoc “... veus al cel, veus a la Santa Església”.⁵⁸

LLIBRES APÒCRIFS CRISTIANS

Henoc i Elies són esmentats sovint a textos cristians apòcrifs, no canònics, especialment com a testimonis dels darrers temps. Un d’ells és el conegut com a *Preguntes de Bartomeu*, on el Diable i l’Hades mantenen un diàleg sobre qui és que davalla als inferns acompanyat d’àngels, i comencen a preguntar-se si són Henoc i Elies: Tot preguntant irònicament si qui baixa és un profeta, el diable diu que cal aproximar als que creuen que han estat assumit al cel, i l’Hades pregunta si és Henoc, l’escriba de justícia qui baixa, responent, però, que no és possible, perquè Déu no li permet baixar a la terra fins

⁵⁵ Isidor, *Commentarius in Apocalypsis*, 11. Migne. P.L. Supplementum IV, col. 1850 i ss.

⁵⁶ “... per olivos unctio spiritualis...”.

⁵⁷ “... per candelabrum praedicatio intelligitur...”.

⁵⁸ “... Septimus angelus septima predicatio sub Helia et Henoch. Voces in coelo in Sancta Ecclesia”. Més endavant trobarem una altra al·lusió d’Isidor de Sevilla al set i el Llibre de la Revelació.

als sis mil anys; o si potser és Elies el venjador qui baixa, però aquest tampoc baixarà abans de la fi dels temps.⁵⁹ Els textos grecs d'aquest apòcrif són del s. XIII. Un text llatí amb uns extractes d'aquest llibre és datat al s. IX⁶⁰ i un altre text llatí amb el text complet és del s. XI.⁶¹

A l'Ascensió d'Isaïes, Henoc és esmentat dues vegades, el presenten revestit de glòria, situant-lo al setè cel.⁶² A l'Apocalipsi d'Esdres és esmentat amb Elies, Moisès, Pere, Pau, Lluc, Mateu, amb l'Arbre de la Vida.⁶³

A l'Apocalipsi de Pere —un text etiòp traduït del grec a l'àrab—, quan és explicada la paràbola de la figuera (Mt 24,32; Lc 13, 6-9), exposa com, arribat “aquell que no és el Crist” (que és com anomena l'Anticrist aquest apòcrif), seran enviats Henoc i Elies per a fer comprendre que es tracta d'un impostor que ha d'acomplir els signes i els prodigis per fer caure en l'error als homes.⁶⁴

A l'Apocalipsi de Pau, aquest troba un ancià amb un rostre com el sol però que plora mentre parla amb ell perquè diu que els homes el fan sofrir, car, amb tots els béns preparats pel Senyor, els homes els perdran, ja que no tenen una actitud de comprensió. Pau pregunta a un àngel qui és aquest ancià, i li diuen: “*És Henoc, l'escriba de justícia*”. Troba igualment Elies en les mateixes condicions, també dolgut amb els homes.⁶⁵ Segons les versions d'aquest llibre apòcrif, Pau troba a la fi del llibre un altre cop Henoc i Elies.⁶⁶ És un Apocalipsi que sembla que va ser conegut per Orígens i, amb tota seguretat,

⁵⁹ Questions de Barthélemy 1, 16-17. *Écrits apocryphes chrétiens*, v. I, pàg. 269-270. Ed. F. Bovon i P. Geoltrain, Index S. J. Voicu, NRF, Gallimard, 1997. Vegeu nota al text 1, 16-17. En les paraules del Diable i l'Hades trobem ressò del text de Daniel i d'Ireneu (*Adver. Haere.*, V, 28; V, 36, 3), també respecte de les setmanes.

⁶⁰ Editat per A. Wilmart i E. Tisserant. És el Vaticà Reginensis 1050. *Écrits apocryphes chrétiens*, v. I, pàg. 264.

⁶¹ Editat per U. Moricca, Roma Biblioteca Casanatense, 1880. *Écrits apocryphes chrétiens*, v. I, pàg. 264.

⁶² *Écrits apocryphes chrétiens*, v. I, pàg. 529: 534.

⁶³ Apocalipsi d'Esdres, 5, 21-22. *Écrits apocryphes chrétiens*, v. I.

⁶⁴ Apocalipsi de Pere, 2, 12 i ss. *Écrits apocryphes chrétiens*, v. I.

⁶⁵ Apocalipsi de Pau, 20a. *Écrits apocryphes chrétiens*, v. I.

⁶⁶ Vegeu nota 51 a la pàg. 826 d'*Écrits apocryphes chrétiens*, v. I.

per Dant.⁶⁷ També es té una certa evidència que el coneixia un bisbe amb força relació amb l'Església d'Hispania i, especialment amb les comunitats de monjos, ens referim a Cessari d'Arlès.⁶⁸ Aquest Apocalipsi de Pau és molt conegut entre els s. VIII i XI.

Si hem vist una relació amb el Gènesi, per l'expressió "traslladat", emprada per Ireneu amb la de Gn 2,8, que també fa servir la Bíblia dels LXX —el verb *títh_mi*—, podem trobar la relació d'Henoc i Elies amb el Llibre de l'Apocalipsi, al següent text: "*I enviaré els meus dos testimonis a profetitzar vestits de sacs, mil dos-cents seixanta dies. Aquests són les dues oliveres i els dos canelobres que són davant del Senyor de la terra*" (Ap. 11,3-4).⁶⁹

Hem fet una exposició molt esquematitzada, però ens mostra, partint dels textos de l'A.T al N.T. i la Tradició, de com Déu va desvelant, en el temps, la Revelació. Cadascun d'aquests aspectes que hem citat ara són perfectament relacionables amb els Darrers Dies.

ICONOGRAFIA CRISTIANA D'HENOC

És molt escassa. Volem aportar, però, la de Cosmas Indicopleustès a la seva *Topografia cristiana*.⁷⁰ Al text sobre Henoc, a la iconografia que l'acompanya, se'l veu dret al costat d'una altra figura asseguda sobre un sarcòfag; aquest personatge aparta la seva mirada, és a dir, parla amb ell però no el mira a la cara. Aquesta darrera figura és la mort. Així doncs, Henoc és representat

⁶⁷ Respecte de Dant, *Infern*, 2, 31-32. D'Orígens, vegeu nota 2 de la pàg. 779 d'*Écrits apocryphes chrétiens*, v. I.

⁶⁸ Vegeu Cesari d'Arlès, *Sermons*, Corpus Christianorum. Series latina.

⁶⁹ A l'apòcrif Evangeli de Nicodem o Actes de Pilat, hi trobem el següent diàleg, possiblement relacionat amb el text del Llibre de la Revelació que acabem de citar. Diu aquest apòcrif: "*I entrant per la porta del paradís, els sortiren al pas dos ancians. Els sants pares els preguntaren: Qui sou vosaltres que no heu vist la mort ni heu baixat a l'infern, i viviu en cos i ànima al paradís? Un d'ells respongué: Jo sóc Henoc, el que agradà al senyor i a qui Ell traslladà aquí. Aquest és el Tesbita. Tots dos continuarem vivint fins a la consumació dels segles. Aleshores serem enviats per Déu a fer front a l'Anticrist, serem morts per ell, ressuscitarem als tres dies i serem arrabassats en els núvols per sortir a trobar el Senyor*". Evangeli de Nicodem, 25.

⁷⁰ Cosmas Indicopleustès, *Topographie chrétienne*, v. II, V, 82-84, edició de W. Wolska-Conus. Éd. du Cerf, París, 1968, pàg. 124-127.

quan és blasmat per la mort, perquè el Patriarca és una prefiguració de l'abolició de la mort per Jesús-Crist. Aquesta iconografia és força especial, ja que la mort és descrita amb el rostre força desdibuixat d'un home jove i sense barba. Segons Wolska-Conus, aquesta escena és molt pròxima, tot i alguna diferència, als Octateucs il·lustrats.⁷¹

Un d'aquests Octateucs presenta Henoc amb un còdex i sobre el seu cap, a l'esquerra, es veuen les imatges del sol i la lluna; al costat, dues franges sobreposades; dalt, els torsos personificant els dotze signes del zodíac; a sota, sarcòfags de totes les formes.⁷² La relació d'Henoc amb els darrers dies ens sembla evident.

La *Topografia Cristiana* de Cosmas Indicopleustès ens dona les mateixes explicacions que Ireneu respecte a la presència d'Henoc als darrers dies a partir de ser ell "traslladat".⁷³ El text de Cosmas sobre Henoc, dintre de la seva senzillesa, té els mateixos continguts dels escriptors cristians que citem i expliquem en aquest treball. Estem parlant d'un text que és situat a finals de la primera meitat del s. VI, exactament cap a 547-549.

Tenim una iconografia, no gaire abundant però important, a l'Orient cristià. Una representació d'Henoc com la del Brodat, amb un contingut tant o més ric que la dels Octateucs, sembla ser única a Occident.

No cerquéssim altres iconografies d'Henoc dins l'art cristià com la del Brodat, no en trobaríem més que les dels Octateucs suara descrites.

La importància de Cosmas en relació amb el Brodat de Girona no acaba aquí. Cosmas és el primer a trencar l'hàbit d'iconografiar els mesos amb les representacions del zodíac. La "corona de l'any" és representada pels fruits de la terra,⁷⁴ com en el Brodat els mesos que se'ns han conservat.

⁷¹ Vegeu la nota 82 del pàg. 124 feta per W. Wolska-Conus.

⁷² W. Wolska-Conus cita, quan fa aquesta descripció, Th. Uspenskij, *Konstantinopol'skij Seral'skij kodeks Vosmiknizija*, Sofia, 1907, vol. I, pl. XII, 32. i l'Octateuc del Vaticà (Vat. Gr. 476, fol. 48) Rjedin, *Khristianskaja Topografia Koz'my Indikoplova po greceskim i russkim spiskam*, Moscou, 1916.

⁷³ Cosmas Indicopleustès, *Topografia Cristiana*, V, 82 i 83: "Heus ací Henoc traslladat en vida per mostrar a les generacions futures el poder de Déu que pot preservar als mortals de morir i fer-los esperar vius la transformació vers el millor. Heus ací qui, amb Elies, s'oposarà els darrers dies a l'Anticrist i confondrà el seu error, com ho diu la tradició de l'Església...".

⁷⁴ Cosmas Indicopleustès, *Topographie chrétienne*, v. III, IX, 26-28, edició de W. Wolska-Conus, Ed. du Cerf, París, 1968, pàg. 232-235.

HENOC AL BRODAT DE LA NOVA CREACIÓ DE GIRONA

Henoc és, per als cristians, pel seu comportament plaent a Déu, l'exemple de la millor preparació per al Judici, és a dir, la conversió a Déu, i és també una prefiguració de la Resurrecció.⁷⁵

Quatre aspectes caracteritzen aquest patriarca:

- a) és exemple de conversió a Déu,
- b) és testimoni de la caiguda dels àngels i també de les accions dels fills i filles dels homes fins al dia del Judici,⁷⁶
- c) fou traslladat sense passar per la mort,
- d) se li atribueix ser qui va proporcionar els seus coneixements per a la bona determinació de les festes litúrgiques, els dies, els mesos i els anys.

Henoc veié, segons l'apòcrif citat abans, com surten els astres celestes i comptà les portes per on surten, i n'anotà les sortides, cadascuna segons nombre, nom, constel·lacions, posició, temps i mes, tot li fou mostrat i li va ser escrit, inclosos els seus noms, lleis i funcions (1r Hen 33). Aquesta darrera característica ens fa identificar Henoc amb qui està iconografiat entre les estacions al Brodat de la Nova Creació de Girona, ja que per als cristians també era molt important celebrar les festes i els dejunis en els dies adients.

Els cristians tenen una concepció del temps diferent de la de les altres religions. Déu dona naixença al temps amb la Creació. Per als cristians, Déu, encarnant-se, entra en el temps de l'home. Déu és, doncs, amb nosaltres. No és un *Deus absconditus*, és un Déu bo i amic dels homes. El temps cristià és un temps lineal. El temps cristià no és un continu retorn de les fases lunars o de les estacions, com succeeix en el paganisme.⁷⁷ S'esdevé un temps marcat per les

⁷⁵ Per aquest tema, Teodoret de Cyr, *Quaestiones in Genesim*. També a: Ireneu, *Adver. Haer.*, V, 1, 11. 28

⁷⁶ Ireneu, *Adver. Haere.*, IV, 16, 2, 16.

⁷⁷ "Je n'insisterai pas davantage sur le cycle de 36000 ans découvert par Hypparque: s'il devait fournir à Porphyre peut-être, aux indiens et à certaines sectes musulmanes hétérodoxes à coup sûr la mesure astronomique de la Grande Année, il n'a joué pratiquement aucun rôle chez les Chrétiens qui rejettent l'idée d'un éternel retour". J. Flamant, "Temps Sacré et comput astronomique", pàg. 34, *Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique* 604, París, 1981.

Aquest autor diu també: «... ainsi les chrétiens ont hérité d'un calendrier païen laïcisé, le calendrier julien, et d'un calendrier religieux tournant autour de la célébration hebdomadaire du dimanche et de la Pâque juive; mais le calendrier civil a été sacralisé par l'introduction du sanctoral tout au long de

intervencions, per la revelació de Déu, en el temps i l'espai, en la història de l'home. El temps cristià és un temps lineal, car l'home ha estat fet capaç de continuar l'obra de la creació, motiu pel qual sant Ambròs diu al seu *Hexaemeron* que aquesta capacitat és un dels tres motius del descans del Senyor al setè dia.

La presència d'Henoc al Brodat de la Nova Creació de Girona, significa que Henoc, com Elies, no és al Regne, resta al Paradís, ja que seran testimonis dels Darrers Dies, tornaran al món i seran morts en la seva lluita contra l'Anticrist, i s'uniran als altres justos.⁷⁸ Per això citàvem les paraules d'Ireneu respecte d'Henoc: "... *I continua fins ara, testimoni del just judici de Déu...*". I per a ser testimoni del just judici de Déu, Henoc: "... *l'home (Henoc) agradable (a Déu) fou traslladat per la seva salvació*".

LA RODA D'HENOC

Comencem a parlar de la roda que té Henoc sobre el genoll esquerre. Mn. Calzada compta "*Dotze puntets, segurament relatius als dotze mesos de l'any*".⁷⁹ De fet són onze, no pas dotze. A l'art cristià d'aquells temps, l'economia de recursos era una prescripció respectada, sota cap concepte haurien amagat res en l'ensenyament de la Revelació, en aquest cas amagant darrere un genoll un "punt". L'explicació és molt senzilla, Henoc va viure, segons el Gènesi, "... *tres-cents seixanta-cinc anys*", i hem explicat que aquesta dada és una referència a l'any solar babilònic, que els autors del text sacerdotal del Gènesi, han adoptat com a mètode d'establir les dates litúrgiques jueves. Però aquest cicle anual del sol, que hem vist com és esmentat als capítols del 1r Llibre d'Henoc, va també acompanyat del cicle lunar —per indicar amb precisió aquestes dates—, aquest té present que la lluna dóna llum durant un cicle de vint-i-nou dies i mig, que fa un total d'un cicle anual de tres-cents cinquanta i quatre dies lunars; en manquen onze per coincidir amb l'any solar. Els egipcis hi afegien onze dies per adequar aquest cicle al solar, els grecs anomena-

l'année... » pàg. 31. No diu res fora de lloc el Prof. Flamant. Per als cristians, l'etern retorn, aquell continu començar dels cicles, queda trencat per l'Encarnació del Verb. Feta aquesta constatació des d'una perspectiva analítica, científica, el seu testimoni respecte al rebuig de l'etern retorn té un valor remarcable.

⁷⁸ J. Danielou, *Théologie du Judéo-Christianisme*, Tournai, París, 1958, pàg. 138.

⁷⁹ J. M. Calzada, opus citatum, pàg. 188.

ven aquests dies *epactes*. Són anomenats addicionals; si manquen, no es pot determinar l'any, mes o dia en què es troba la lluna. Aquestes epactes s'addicionen sempre al dia onzè anterior a les kalendes d'abril, a la lluna que hi hagués aquest dia.⁸⁰ Isidor de Sevilla, a qui estem seguint quan parla "Sobre el cicle Pasqual", afegeix: "*Tot és contingut al cicle de dinou anys; però un cop arribat als vint-i-nou epactes, que és l'últim any del cicle, a l'any següent no se n'afegeixen onze a aquests vint-i-nou epactes, per anunciar deu després de restar trenta, sinó que tornarà a començar el compte per onze*".⁸¹

No estem afirmant que els autors del Brodat segueixin el mètode computístic d'Isidor, que de fet, com ell mateix diu, segueix Ciril d'Alexandria; poden fer-ne servir qualsevol altre, però els epactes són sempre els que corregeixen el cicle lunar, tant important per a assenyalar la Pasqua, la Resurrecció.

Tanmateix, Isidor explica un dels motius del Concili de Nicea per establir que a més de cercar la lluna Pasqual i el mes corresponent, calia observar el dia de la Resurrecció i, per això, allargaren la celebració pasqual "*... de la catorzena lluna fins a la vigèsima primera, per no quedar-ne exclòs el diumenge*".⁸² Aquest petit cercle o escut d'Henoc al Brodat té doncs, segons el nostre parer, una referència al cicle lunar, necessari per a determinar la Pasqua, la Resurrecció, el Vuitè Dia, el dia que el Senyor Jesús-Crist vindrà en tota la Seva majestat, com a Jutge i Advocat de tots els homes.

Tenim una referència a la lluna, però del seu simbolisme en parlarem quan tractem també del sol. Nogensmenys una de les significacions de la Lluna és expressar la Humanitat, l'Església, que rep la llum del seu Espòs, el Sol Invicte, Jesús-Crist. Dins l'aparença de simplicitat dels textos d'Isidor, quan aquest sembla parlar de ciència està parlant de teologia.⁸³ I no oblidem que Henoc viu tres-cents seixanta-cinc anys però també és el setè Patriarca,

⁸⁰ Isidor de Sevilla, *Etimologies*, VI, 29-31.

⁸¹ Idem, VI, 32. Aquest calendari perpetu de 19 anys és atribuït a Hillel, jueu del s. IV dC.

⁸² Idem, VI, 10.

⁸³ Per exemple i sobre aquest tema, quan diu: "*... el dia de pasqua ha de cercar-se entre els set dies que van de la catorzena lluna a la vigèsima primera, això és així pel nombre set, amb el qual tot sovint expresseu el concepte d'universalitat i aquesta universalitat s'aplica a la mateixa Església, per això l'Apòstol Joan s'adreça al seu Apocalipsi "A les set Esglésies". També l'Església, en tant que organitzada sobre aquesta carn mortal, apareix representada a les Escripures amb el nom de lluna, pel seu caràcter mudable*".

conexedor dels camins del sol i la lluna per les “cases” dels mesos.⁸⁴ Onze és, doncs, una al·lusió al cicle de la lluna. I també l'onze és un nombre imperfecte, de la mateixa manera que la lluna, en representar la Humanitat, expressa la imperfecció de la Humanitat, que per la transgressió d'Adam ha malmès, sense destruir-la del tot, la Llum que havia rebut quan va ser modelada, la Semblança amb el seu Creador, la de fill de Déu, com explica l'Evangeli: “... fill d'Adam, fill de Déu” (Lc 3, 38).

Donada la imperfecció de l'onze i el fet que a la roda només hi hagi onze cercles, aquests representen el cicle continu del temps abans de l'Encarnació, Mort i Resurrecció del Déu-Home, però dintre del qual també ens movem nosaltres, car és el temps d'aquest món. Els onze ens expliquen la imperfecció dels temps en què la Humanitat es troba a l'haver sortit del Temps Etern del Paradís, temps en els quals tots podem ser de nou, com és justament significat al Cercle de la Creació en el Brodat.

EL BASTÓ D'HENOC

Respecte de la Tau, hem de situar-nos als primers segles, quan els cristians han d'expressar veritats de la revelació a través d'imatges. Així com escrivint la paraula grega que designa el peix formen les inicials de l'expressió teològica “*Jesús-Crist, fill de Déu, Salvador*”, en grec Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ amb la mateixa significació pinten o esculpeixen un peix (ΙΧΘΥΣ).

Només la Creu sembla escapar a aquesta regla. Però no és així. La Creu és significada per la lletra grega tau. La primera indicació correspon a la Carta de Bernabè: “*Abraham, que fou el primer, donà la circumcisió, circumcidà preveient Jesús, estant atent als ensenyaments de tres lletres. En efecte és dit: I Abraham circumcidà divuit i tres-cents homes de la seva casa*” (Gn 14, 14; 17, 23-27).⁸⁵ Sulzberger ens diu que primer es menciona el divuit i després

⁸⁴ Assenyalem el simbolisme de perfecció en el número 12, simbolisme de què no gaudeix l'11. Jesús-Crist omple el nombre 12 de nova significació, per exemple, amb els Dotze Apòstols, els Dotze Patriarques, les Dotze tribus d'Israel. Al llibre dels Nombres, trobem com Déu mana a Moisès transmetre un home per a cada tribu d'Israel, dotze per tant, a explorar la terra de Canaan...

⁸⁵ Epístola de Bernabé. IX, 7-8.

d'una pausa els tres-cents. En grec divuit és representat per una iota (I) que val deu i una eta (η) que val vuit, amb elles tenim el nom de Jesús *ἔχεις Ἰη[οὺν]* i, segueix explicant Sulzberger, com la Creu dins la Tau significa la Gràcia de Déu, per això s'hi afegeixen tres-cents, que en grec es correspon amb la T: “*és, doncs, evident que Jesús és dins la xifra de dues lletres (Ἰη[οὺν]) i la Creu dins la xifra d'una única lletra (T)*”.⁸⁶

Una altra arrel del contingut de la Tau cal cercar-la a la Bíblia dels LXX, com tothom sap escrita en grec, i concretament, per al nostre propòsit, al llibre d'Ezequiel: “*El Senyor li digué: Travessa pel mig de la ciutat de Jerusalem i marca amb una tau el front dels homes...*” (Ez 9, 4), i més endavant: “*Després vaig sentir que deia als altres: Travesseu la ciutat darrere d'ell i mateu... Però no toqueu ningú que porti la tau*” (Ez 9, 6). Tenim doncs el senyal de la Creu, expressat per la Tau com a senyal identificatiu dels justos. El mateix Tertul·lià ens ho diu: “*D'això parla Ezequiel, 'El Senyor li digué: Travessa pel mig de la ciutat de Jerusalem i marca amb una tau al front els homes vius', aquesta és la lletra tau dels grecs, la nostra T, com una creu...*”⁸⁷, i amb Tertul·lià és assimilada la tau grega a la T llatina com a símbol de la Creu. Exactament el mateix es diu al Llibre de l'Apocalipsi: “*Vaig veure també un altre àngel que pujava de sol ixent i tenia la marca del Déu viu, i va cridar amb veu forta als quatre àngels que havien rebut el poder de fer mal a la terra i al mar: No féu cap mal a la terra ni al mar ni als arbres, fins que no haurem marcat al front els servents del nostre Déu*” (Ap 7, 2-3).

Si comprenem l'Emmanuel iconografiat al bell mig del Brodat com l'expressió de l'Alfa i l'Omega del Llibre de la Revelació,⁸⁸ la Tau, la creu que Henoc porta a la mà, forma part del seu testimoniatge al Darrer Dia, ja que aquesta és signe entre l'Alfa i l'Omega. Per aquí comença la comprensió de la presència de la Invenció de la Santa Creu al Brodat.

I amb aquesta relació de la Tau, de la Creu, amb l'Alfa i l'Omega, tenim l'afirmació que l'Emmanuel és **Sanctus Deus**, el Verb Encarnat, una de les Dues Mans —l'altra Mà és l'Esperit Sant—, creadores de l'Home i el Cosmos i amb ells del temps, i la significació del Déu-Home, Nou Adam, Cap

⁸⁶ Sulzberger, *Le symbole de la croix*, *Byzantion* 2 (1925), p. 351.

⁸⁷ Tertul·lià, *Adversus marcionem*, 3, 22.

⁸⁸ Ap I, 8; XXI, 6; XXII, 13.

de l'Església transfigurada en el seu Cos, Jutge i Advocat, Advocat precisament per ser sacerdot i Víctima a la Creu, al darrer Dia, i que és també el **Rex Fortis** del Reialme.

Així doncs, Henoc porta la Tau, porta la seva Tau, la seva Creu, la via de la conversió a Déu, senyal per la qual la Humanitat no estarà sota el reialme de la mort. Per això Henoc és exemple de la conversió a Déu i de la manifestació del poder de Déu.⁸⁹

Al temps circular, repetitiu, del paganisme, s'oposa el trasllat d'Henoc. Henoc, per als cristians, és signe de la futura resurrecció. És també la descripció anticipada del destí reservat per Déu al seu poble i revelat en la perspectiva escatològica del N. T., en l'acompliment de tota la Revelació amb la vinguda del Regne. Els Darrers Dies, quan Henoc i Elies donaran el seu testimoni, són aquells dels quals és dit: *"Tot seguit, després de la tribulació d'aquells dies, el sol s'enfosquirà i la lluna ja no farà claror; les estrelles cauran del cel i els estols celestials trontollaran"*(Mt 24,29).⁹⁰

CONCLUSIÓ

Aquests són part dels motius, no els únics, que ens permeten afirmar que l'*Annus* contingut al Brodat és el d'Henoc. Ell és l'únic Just abans del Diluvi que no és sotmès a la mort, aquell a qui el Senyor s'emporta –com només tornarà a fer-ho més endavant amb Elies–, i ho fa abans dels actes dels homes que provocaran l'ira del Senyor i, per tant, la seva destrucció per mitjà del Diluvi.

Henoc és qui tramet els coneixements que fan possible –amb les lluminàries del quart dia, el sol i la lluna, "*signes per les estacions, els dies i els anys*" (Gn. 1,14)– fer el calendari litúrgic de les festes. Henoc, a qui el Senyor treu del devenir del temps, és qui contempla el continu rodar del temps, un temps cíclicament continu, tal i com l'home caigut l'experimenta, un temps amb un etern retorn, sense fi, per haver oblidat la Imatge i Semblança de la

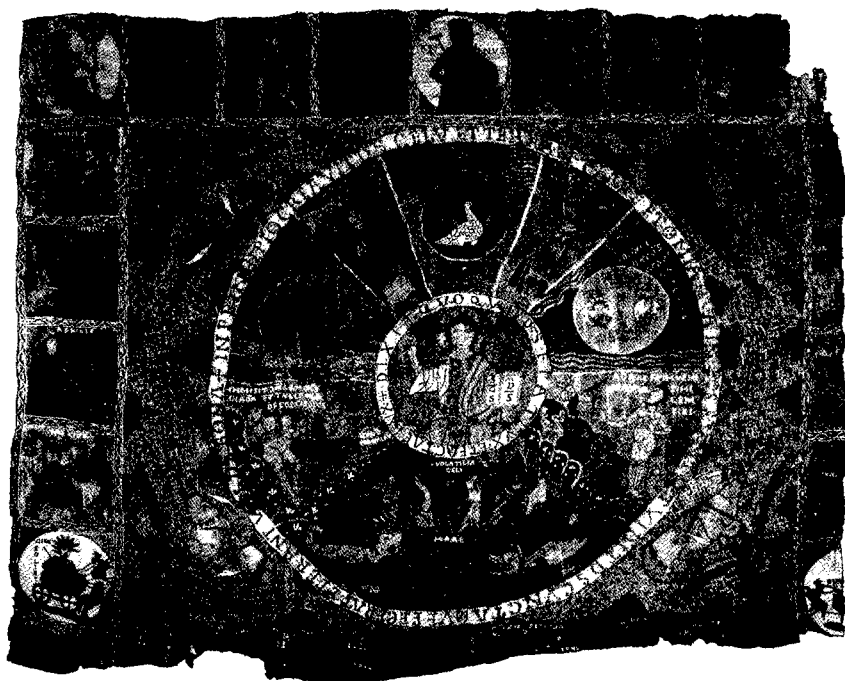
⁸⁹ Ireneu de Lió, *Adver. Haere.*, V, 5, 2, 52 i ss.

⁹⁰ Textos paral·lels: Mc 13, 24-24; Is 13, 10; 34,4; Ez 32, 7-8; Jl 2,10; Am 8,10; So 1,15; He 1, 12; Ap 6, 12-17.

seva naturalesa. Aquella dinàmica del temps va ser trencada definitivament per l'Encarnació del Verb.

Hem fet tot aquest treball sense sortir de la Revelació i la Tradició cristianes, no hem citat cap autor cristià posterior al s. XI. Aquesta tradició es va perdre amb molta rapidesa.

Amb el que hem dit aquí d'Henoc, podem començar a explicar les Quatre Estacions en relació amb Henoc i cadascuna d'elles respecte al conjunt del Brodat.

Tapís de la Creació